

Вшанування Маркіяна Шашкевича у пам'ятних таблицях першої половини ХХ ст. та нищення їх радянською владою у другій половині ХХ ст.

**Пахолко Степан,
Мартин Ольга (Львів)**

Вшанування пам'яті Маркіяна Шашкевича було започатковано 6 червня 1892 р. з нагоди відкриття філії товариства «Просвіта» у Камінці Струмиловій (тепер м. Кам'янка Бузька) на Львівщині. У зв'язку з наближенням 50-річчя від дня смерті М. Шашкевича у 1893 р. філія «Просвіти» вирішила перенести його тлінні останки з гробівця на кладовищі в с. Новосілки, в якому крім домовини М. Шашкевича були поховані ще п'ять осіб, до окремої могили та поставити йому пам'ятник. Думку кам'янецької громади підтримав Головний Відділ «Просвіти», проте на своєму засіданні 20 квітня 1893 р.

2

вирішив поєднати 25-річний ювілей «Просвіти» з 50-ми роковинами смерті Маркіяна Шашкевича та перенести останки великого поета Галичини до Львова і поставити на Личаківському кладовищі

коштом українського народу гідний пам'ятник [1].

Головним аргументом було те, що могла поета «частіше і більше буде нагадувати русинам дороге для кожного щирого патріота ім'я Маркіянове і его велику заслугу около нашого відродження народного та й частіше і більше закривати зможе малодухів серед нашого народу до гарячої любови рідної мови» [2].

У 1906 р. на могилі поета у Львові було встановлено пам'ятник за проектом Олександра Лушпинського (1878–1944). Скульптуру до пам'ятника у вигляді жінки, як символу скорботної Галичини, виконав німецький скульптор Рудольф Кіле (рис. 1).

Одне з перших виявлених зображень Маркіяна Шашкевича було встановлене у 1901 р. серед скульптурних зображень визначних громадсько-політичних діячів Галичини на фасаді Народного дому в м. Стрий на Львівщині (рис. 2, 3).

1

3

А перші таблиці вшанування пам'яті Маркіяна Шашкевича було встановлено у 1906 р. у церкві Святої Трійці в м. Бережани на Тернопільщині під час урочистого святкування 100-річчя з дня заснування гімназії [3].

З приходом комуністичної влади у 1946 р. таблиці були демонтовані і зберігалися у запасниках Тернопільського краєзнавчого музею. Зусиллям директора Державного історичного архітектурного заповідника в Бережанах п. Богдана Тихого у 2002 р. таблиці були повернуті до Бережан і встановлені в ратуші, у якій за часів М. Шашкевича діяла гімназія (рис. 4, 5).

До 100-річчя з дня народження М. Шашкевича в с. Дуліби, що на околиці м. Стрий, за власні кошти греко-католицьких громад сіл Дуліби та Грабівець було збудовано та освячено народну школу, якій за пропозицією товариства «Просвіта» було присвоєно назву імені Маркіяна Шашкевича (рис. 6).

За комуністичного правління ім'я М. Шашкевича в назві школи не згадувалось, а напис на плиті у середині 50-х років було понищено та заштукатурено. В 1989 р. за сприяння учителів школи та товариства «Просвіта» таблиця була реконструйована у первісному вигляді на основі фотографії, що збереглася у колишнього учня школи п. Богдана Росола (1927 р. народження).

У 1911 р. у м. Кам'янка Струмилова в греко-католицькій церкві Різдва Пресвятої Богородиці було вмуровано та освячено пам'ятну таблицю до ювілею М. Шашкевича (рис. 7) [4].

Таблицю вдалося виявити у пошкодженому стані у допоміжному приміщенні церкви, яка тепер належить Українській православної церкви київського патріархату. За непідтвердженими даними деяких парафіян, таблицю було пошкоджено під час демонтажу та міжконфесійних чвар, пов'язаних з переходом церкви під юрисдикцію київського патріархату.

Крім того, на новозбудованому у Кам'янці Струмиловій Народному домі товариства «Просвіта» у 1911 р. було встановлено та освячено меморіальну таблицю (рис. 8).

У 1946 р. комуністичне керівництво міста знищило таблиці, а Народний дім перетворило на Будинок офіцерів. Така саме доля спіткала і меморіальну таблицю у м. Стрий, вмуровану та освячену у 1911 р. в церкві Успення Пресвятої Богородиці. Таблиця була таємно демонтована місцевою

комуністичною владою. Поки що не встановлено напис на таблиці та її подальшу долю.

Найвеличніші урочистості з нагоди сторіччя з дня народження Маркіяна Шашкевича відбулися у Львові і тривали три дні — 5, 6, і 7 листопада 1911 р. У місті відбулося декілька урочистих академій, концертів, величавих походів за участю десятків тисяч львів'ян та гостей з усієї Галичини.

5 листопада після урочистої Служби Божої у храмі св. Юра митрополит Андрей Шептицький в оточенні духовенства та делегатів установ з усієї Галичини посвятив пам'ятну таблицю з сірого мармуру, прикрашену по краях гуцульською різьбою [5].

Таблицю було вмуровано у стіну храму, праворуч від вхідних дверей. Авторами проекту були О. Лушпинський та Іван Труш (1869–1941).

Таблиця не збереглася. Можна припустити, що під час окупації Львова російськими військами у вересні 1914 р. таблиця була знищена або викрадена російською окупаційною владою.

Невідома доля також пам'ятних таблиць, присвячених 100-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка, та пам'ятної таблиці з нагоди приїзду до Львова цісаря Франца Йосипа у 1894 р. на відкриття Промислової виставки, що також були вмуровані на стіні храму св. Юра.

6 листопада митрополит Андрей Шептицький освятив ще одну пам'ятну мармурову прямокутну таблицю з червоного мармуру на стіні церкви Святого Духа духовної семінарії у Львові. Церква та таблиця були знищені від прямого попадання німецької авіабомби під час нападу на головну пошту 15 вересня 1939 р.

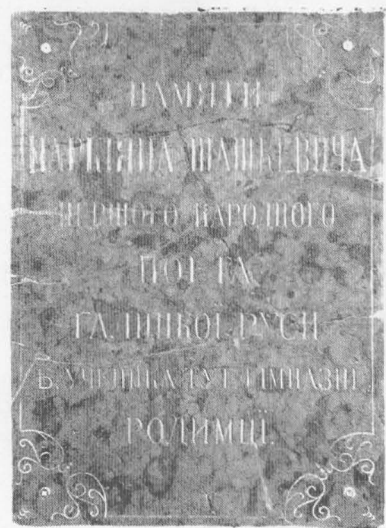
Таблицю з чорного мармуру, виготовлену у львівській майстерні Г. Перієра, було вмуровано в 1911 р. всередині храму Воскресіння Христового у містечку Винники поблизу Львова. На щастя, незважаючи на всі лихоліття війн та чужинських окупаційних режимів, таблиця збереглася у храмі в ідеальному стані (рис. 9) [6].

З нагоди святкування 100-річного ювілею Маркіяна Шашкевича також було вмуровано пам'ятну таблицю з чорного мармуру на стіні церкви Різдва Пресвятої Богородиці в м. Самбор на Львівщині (рис. 10) [7].

У 1911 р. пам'ятну таблицю було також вмуровано і на стіні будинку Українського кредитового банку у м. Бібрика (рис. 11) [8].

4

5

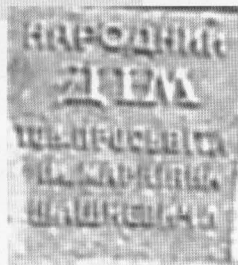
6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

Із встановленням у 1939 р. комуністичного правління у Бібріці активісти товариства «Просвіта» замаскували таблицю шаром вапна з піском, врятувавши її таким чином від знищення.

У 1911 р. відзначався 100-річний ювілей з дня народження Маркіяна Шашкевича у Коломії. З цього приводу коломийським магістратом на приміщенні Народного дому було урочисто відкрито пам'ятну таблицю з чорного мармуру (рис. 12).

Пам'ятну таблицю вшанування Маркіяна Шашкевича було також вмуровано у 1911 р. на стіні церкви Чуда святого Архистратига Михаїла в місті Снятині (рис. 13).

На щастя, незважаючи на всі лихоліття війн та чужинських окупаційних режимів, таблиця збереглася на стіні храму в ідеальному стані.

У м. Дрогобич усередині храму Святої Трійці повторно було освячено пам'ятну таблицю з сірого мармуру, встановлену ще 12 листопада 1911 р. (рис. 14) [9].

У середині 60-х років ХХ ст. комуністичним режимом, за ініціативою російської православної церкви, таблицю було демонтовано. Її таємно зберігали у невідомих людей. У 1989 р. її було знайдено та відреставровано членами Товариства української мови ім. Т. Шевченка Тадеєм Миджиним, Мирославом Гавриленком та Ярославом Оховичем. Таблицю встановлено на попередньому місці.

14 листопада 1911 р. газета «Діло» повідомила про відкриття пам'ятної таблиці в м. Борислав на честь 100-річчя від дня народження Маркіяна Шашкевича. Пам'ятну плиту було встановлено на стіні церкви Вознесіння Христового (рис. 15).

Ще одну пам'ятну таблицю з нагоди вшанування пам'яті Маркіяна Шашкевича було вмуровано 6 листопада 1911 р. на фасаді церкви Преображення Господнього в селі Тустановичі, що на околиці м. Борислав (рис. 16).

За вказівками більшовицьких ідеологів меморіальна таблиця систематично замальовувалась вапном, тому знаходиться у частково понівеченому стані.

Про встановлення унікальної пам'ятної таблиці чи напису на вшанування Т. Шевченка, М. Шашкевича та І. Франка на скелі-фортеці поблизу с. Урич часопис «Неділя» від 21 липня 1912 р. подав таке повідомлення: «... Сего року, дня 30 червня відбулася прогулка на Урич, в якій взяла участь також зокрема закордонна молодь, що вибралася звиджувати Австрійську

Україну. При тій нагоді відбулося встановлення пропам'ятної таблиці в честь Шевченка, Шашкевича і Франка. Артист О. Майданюк вирізав на скалі слова: «Вставайте, кайдани порвіте! Т. Шевченко, М. Шашкевич, І. Франко. Дрогобицькі українці» (рис. 17).

А в селі Нестаничі на Радехівщині в дзвіниці церкви Святого Миколая зберігалися п'ять дзвонів, серед яких дзвін, відлитий у 1920 р. з написом: «1920 ім'я дзвона о. Маркіян» (рис. 18).

Побоюючись знищення дзвонів комуністичними варварами, селяни таємно закопали чотири дзвони на місцевому кладовищі, а п'ятий — найбільший, закопали неподалік церкви. Чотири дзвони були повторно встановлені на дзвіниці, а п'ятий поки що не віднайдено.

Пам'ятну мармурову таблицю було встановлено також у 1921 р. на стіні церкви Різдва Пресвятої Богородиці в м. Долина (рис. 19).

У 1938 р. у Львові було створено українську фірму «Мемор», що мала за мету будувати пам'ятники та пам'ятні таблиці для масового поширення культу визначних осіб. У листі до артистичної секції комітету вшанування культу ген. Мирона Тарнавського при «Молодій Громаді» зазначено: «Вже від кількох місяців розповсюджуємо пропам'ятні таблиці з бронзи «Поляглим за волю» і 100-ліття «Русалки Дністрової» М. Шашкевичеві» [10].

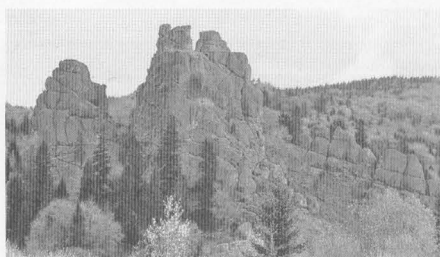
Ймовірно, що фірмою було виготовлено та розповсюджено у 1938–1939 рр. якусь кількість бронзових та цинкових пам'ятних таблиць з нагоди 100-річчя «Русалки Дністрової» (рис. 20). Один примірник цинкової таблиці зберігається у Львівському історичному музеї, а другий — у Львівській галереї мистецтв. Ці таблиці було вилучено «освободителями» з не встановлених поки що церков на Галичині.

Ще одну аналогічну, але бронзову таблицю з позолотою було встановлено у церкві св. Юра у Львові у 1938 році. Ймовірно, що після сумнозвісного псевдособору у 1946 р. таблицю було таємно демонтовано з метою запобігання її знищення. Зберігалася вона на горішці церкви, а потім була перенесена до приватного помешкання священика, що служив у церкві св. Юра.

Четверта виявлена бронзова таблиця, яка зберігається всередині церкви Воскресіння Христового села Бишки на Тернопільщині, освячена у 1938 р.

16

17

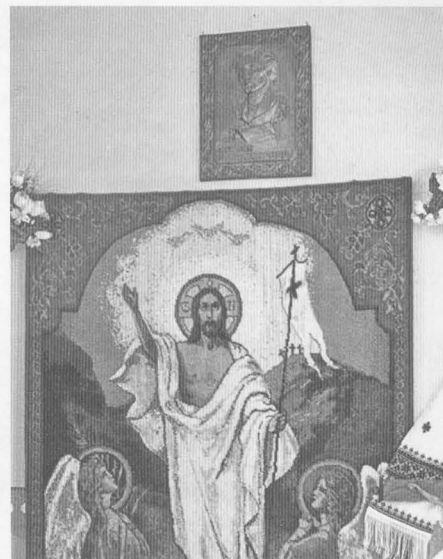
18

19

20

21

22

23

25

26

24

на горищі будинку у Львові, в якому у міжвоєнний період проживала Олена Степанів-Дашкевич (дружина полковника армії УНР). Можна припустити, що таблицю було встановлено у 1938 р. на стіні української школи ім. Маркіяна Шашкевича (тепер середня школа № 34 ім. М. Шашкевича на вул. Замкненій у Львові).

Таблиця, виготовлена з цементу, кріпилася на стіні за допомогою двох кілець. Ймовірно, під час демонтажу комуністичною владою у 1946 р. таблиця зазнала значних пошкоджень (рис. 23).

Ще одну таблицю було встановлено на постаменті біля дзвіниці церкви св. Косми і Дем'яна в м. Ходорові у 1937 р. з нагоди 100-річчя появи «Русалки Дністрової» (рис. 24).

У соту річницю з дня смерті Маркіяна Шашкевича в с. Лука Золочівського р-ну на Львівщині у червні 1943 р. в умовах німецької окупації було встановлено та освячено величавий хрест — пам'ятник з мармуровою таблицею (рис. 25). Під мармуровою таблицею напис: «Борцям за волю України», який перед приходом радянської влади був знищений селянами. За спогадами місцевої жительки села п. Ольги Лисої (1927 р. народження), у нижній частині хреста було викарбувано тризуб, який також знищили селяни, побоюючись повного знищення пам'ятника.

У 1946 р. в австрійському таборі українських політичних емігрантів в м. Регенсбург за ініціативою «Об'єднання

українських жінок», було виготовлено кліше для друку благодійницьких марок-наліпок із зображенням Маркіяна Шашкевича та надписом: «Рідній школі на чужині» (рис. 26).

З приходом комуністичних «визволителів» будь-які святкування з нагоди ювілею М. Шашкевича були заборонені, а встановлені та освячені меморіальні таблиці на багатьох церквах були знищені. Заборона святкування пам'яті Маркіяна Шашкевича була започаткована ще у 1911 р. в Російській Імперії, заборону проведення літературного вечора в Харкові у місцевій книгарні [11].

Пам'ятні меморіальні таблиці, встановлені та випущені з нагоди вшанування пам'яті Маркіяна Шашкевича, ще не всі віднайдені, потребують клопітливих пошуків вчених, краєзнавців та всіх небайдужих до історичної пам'яті українського народу.

Список літератури

1. Брик І. 3 Маркіянових днів. — Львів, 1911. — С. 48, 83.
2. Горинь В. Перепоховання Маркіяна Шашкевича/В. Горинь // Львів, 2003. — С. 10.
3. Чернецький А. На слідах Маркіяна. (Причинки до національного відродження Бережанщини) // Діло. — 1937. — Ч. 155.
4. Маркіянове свято в краю. Камінка Струмилова//Діло.1911. — Ч. 260. — 23 листопада.
5. Маркіянове свято у Львові // Діло. — Ч. 247. — 6 листопада.
6. Маркіянове свято в Винниках // Діло. — Ч. 282. — 21 грудня.
7. Маркіянове свято в краю. Самбір // Діло. — Ч. 254. — 15 листопада.
8. Маркіянові свята. Бібрика // Діло. — Ч. 269. — 5 грудня.
9. Маркіянові свята в краю. Дрогобич // Діло. — Ч. 255. — 16 листопада.
10. ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1, спр. 2685.
11. Новици. Заборона вечора, присвяченого пам'яті М. Шашкевича // Діло. 1911. — Ч. 267. — 1 грудня.

єпископом Іваном Бучком. З 1961 по 1982 р. церква значилася, як культова споруда, знята з реєстру. У 1984 р. церкву було перетворено на картинну галерею, а меморіальну таблицю партійні функціонери забрали до райкому компартії в м. Козова з метою її знищення. Завдяки національно-свідомій позиції працівників райкому п. Ярослави Шкільної та п. Ореста Тимківа таблиця була таємно винесена і зберігалась у помешканні п. Я. Шкільної до 1989 р. і того самого року була освячена та встановлена на попередньому місці (рис. 21). Виявлено також друкований малюнок подібної таблиці, виконаний, ймовірно, фірмою «Мемор» (рис. 22).

Після тривалих пошуків вдалося віднайти й саму пам'ятну таблицю